

Anti- RUMQUR

Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο του συγγραφέα/των συγγραφέων, και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Μάθημα 3ο

Anti-
RUMQUR

stiftung
digitale
chancen

CITIZENS
IN POWER

challedu
inclusion | games | education

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Θεωρίες συνομωσίας και τα βασικά τους χαρακτηριστικά

Ενότητες

1 Εισαγωγή

1.1 Θεωρητική εισαγωγή. Εξηγώντας τη δυναμική του διαχωρισμού μεταξύ «Εμείς» εναντίον «Αυτών»

1.2 Κατασκευή ενός αφηγήματος

2 Κατανοώντας την προπαγάνδα

2.1 Προβληματισμός σχετικά με την προπαγάνδα

2.2 Βγαίνοντας από τη σπηλιά

3 Παραπληροφόρηση vs Σκόπιμη Παραπληροφόρηση vs Κακόβουλη Πληροφόρηση

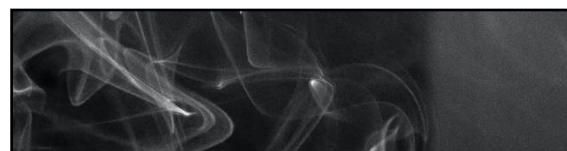
3.1 Διάκριση μεταξύ της Παραπληροφόρησης, της Σκόπιμης Παραπληροφόρησης και της Κακόβουλης Πληροφόρησης

3.2 Παραπληροφόρηση/ Σκόπιμη Παραπληροφόρηση/ Κακόβουλη Πληροφόρηση: πρακτική άσκηση

4 Κοινωνικές επιπτώσεις

4.1 Κατανοώντας την πόλωση και τις προκαταλήψεις

Creative Commons — Attribution 4.0 International — CC BY 4.0

Ενότητα 1. Εισαγωγή

1.1 Δραστηριότητα 1. Θεωρητική εισαγωγή. Εξηγώντας τη δυναμική του διαχωρισμού μεταξύ «Εμείς» εναντίον «Αυτών»

Διάρκεια: 20 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι: Παρουσίαση στους/στις συμμετέχοντες/ουσες των επεξηγηματικών στοιχείων που περιβάλλουν το αφήγημα «Εμείς εναντίον Αυτών» και κατανόηση της σημασίας αυτού του αφηγήματος στην υποστήριξη των θεωριών συνωμοσίας

Υλικό/απαιτούμενοι πόροι: Αυτή η δραστηριότητα βασίζεται στο διδακτικό στυλ μιας διάλεξης, κατά την οποία ο συντονιστής παρουσιάζει στους/στις συμμετέχοντες/ουσες τα βασικά στοιχεία των Θεωριών Συνωμοσίας και πώς το αφήγημα «Εμείς εναντίον Αυτών» είναι συναφές για την εξήγησή τους

Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι διάχυτες μεταξύ των μελών των σύγχρονων και των παραδοσιακών κοινωνιών. Οι θεωρίες αυτές υπήρχαν ανέκαθεν στις κοινωνίες. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, οι μάγισσες και οι Εβραίοι αποτελούσαν συνήθως τον στόχο για την απόδοση ευθυνών όταν φυσικές καταστροφές ή οικονομικές υφέσεις έπλητταν μια περιοχή ή μια πόλη. Αργότερα, πολλές συνωμοτικές αφηγήσεις αποδόθηκαν στη μασονική στοά.

Ωστόσο, με την εμφάνιση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, οι θεωρίες συνωμοσίας δεν έχουν μόνο γίνει ευρέως διαδεδομένες, ενισχύοντας έτσι την προσβασιμότητά τους, αλλά έχουν επίσης διαφοροποιηθεί, ενσωματώνοντας πολυάριθμες αφηγήσεις και επιχειρήματα.

Ένα από τα βασικά στοιχεία των θεωριών συνωμοσίας είναι το αφήγημα του διαχωρισμού μεταξύ «Εμείς εναντίον Αυτών», που αναπαριστά ένα πλαίσιο στο οποίο υπάρχει μια τεχνητή/αφηρημένη κατασκευή «αυτών» ή «άλλων», μιας εξωτερικής ομάδας ή τρίτων ατόμων, οι οποίοι έχουν εγγενή αρνητικά χαρακτηριστικά. Από την άλλη πλευρά, η αναπαράσταση του «εμείς», είναι συχνά πολύ θετική, αποκτώντας ισχυρό ήθος και αίσθημα ευθύνης.

Το αφήγημα «Εμείς εναντίον Αυτών» είναι πολύ αποτελεσματικό και έχει εφαρμοστεί σε πολλά πλαίσια. Είναι ένα συνηθισμένο εργαλείο επιχειρηματολογίας, για παράδειγμα σε περιπτώσεις συγκρούσεων, παρουσιάζοντας την ομάδα που συμπεριλαμβάνει τους άλλους - «αυτοί - ως τον εχθρό, η εξόντωση του οποίου εξασφαλίζει την επιβίωση της ομάδας στην οποία ανήκουν τα άτομα που το χρησιμοποιούν - «εμείς».

Το αφήγημα «Εμείς εναντίον Αυτών» συνάδει εξαιρετικά με τις θεωρίες συνωμοσίας, λόγω της αυθαίρετης φύσης των τελευταίων.

Οι θεωρίες συνωμοσίας παρουσιάζουν τα εξής 5 κύρια χαρακτηριστικά, όλα εκ των οποίων είναι κατάλληλα για την ενίσχυση της επιχειρηματολογίας του αφηγήματος «Εμείς εναντίον Αυτών»:

- α) Αντίληψη μοτίβου. Η αναγνώριση μοτίβων είναι μια προσαρμοστική ανθρώπινη ικανότητα για συνειρμική μάθηση. Η κατανόηση καταστάσεων αιτίου-αποτελέσματος επιτρέπει τον εντοπισμό απειλών και ευκαιριών, οι οποίες βοηθούν τον άνθρωπο να επιβιώσει. Το ανθρώπινο μυαλό είναι εξοπλισμένο για να αναζητά τα υπάρχοντα μοτίβα. Η εισαγωγή του αφηγήματος «Εμείς εναντίον Αυτών» είναι επομένως εύκολη, καθώς στην περίπτωσή του υπάρχει ένα μοτίβο το οποίο επαναλαμβάνεται σταθερά και στο οποίο τα άτομα στην οποία ανήκουν στην ομάδα «Αυτοί» αναγνωρίζονται ως αυτοί που φταίνε, ως υπαίτιοι του μοτίβου αυτού.
- β) Αναγνώριση αυτενέργειας (agency). Παρομοίως με τα μοτίβα, οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν τα κίνητρα και τις προθέσεις πίσω από τις πράξεις των άλλων. Όταν υπάρχει μια ανθρωπογενής ενέργεια, υπάρχει ένα κίνητρο, ένας λόγος πίσω από αυτήν. Το κίνητρο μπορεί να γενικευτεί πολύ σε δύο βασικές έννοιες: καλό ή κακό, ή με άλλα λόγια, ηθικό ή μη ηθικό. Αν το κίνητρο είναι ηθικό, η πράξη δικαιολογείται, ενώ αν το κίνητρο είναι κακό, η πράξη δεν μπορεί να

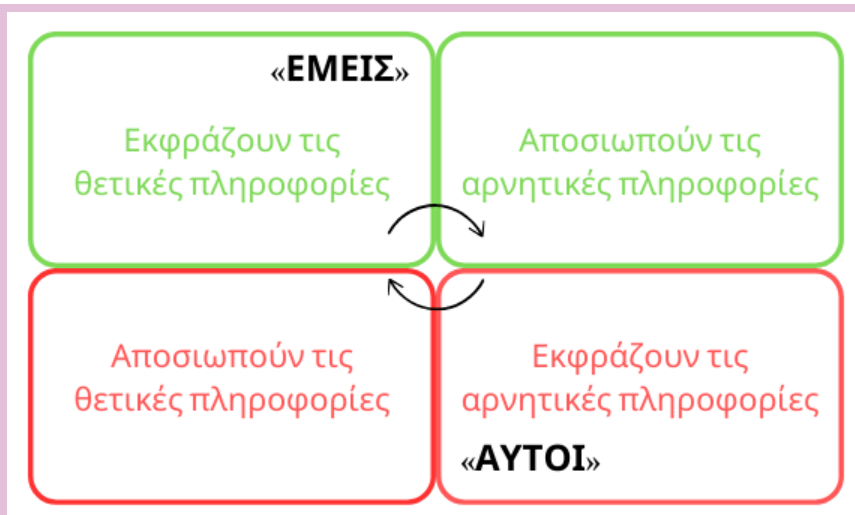
δικαιολογηθεί. Επομένως, στο πλαίσιο του αφηγήματος αυτού, τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα «Αυτοί» θα έχουν κακά κίνητρα, μη ηθικά και μη δικαιολογημένα, ενώ τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα «Εμείς» θα ενεργούν με βάση λόγους ηθικά θεμιτούς.

- γ) Διαχείριση απειλών: Οι θεωρίες συνωμοσίας βασίζονται στο ανθρώπινο γνώρισμα του εντοπισμού απειλών. Αυτές μπορεί να αφορούν δύο περιπτώσεις: την αποφυγή ασθενειών και την αυτοπροστασία. Η τελευταία είναι αυτή στην οποία βασίζεται η ψυχολογία πίσω από τη συνωμοσιολογία. Η αναγνώριση εχθρικών ανθρώπινων ομάδων και συνασπισμών προειδοποιεί τον άνθρωπο για τον κίνδυνο, αναγκάζοντάς τον να είναι σε επαγρύπνηση. Στην περίπτωση αυτή, η απειλή αντιπροσωπεύεται από τις ενέργειες «Αυτών», άρα «Αυτοί» αντιπροσωπεύουν την ίδια την απειλή.
- δ) Εντοπισμός Συμμάχων: Οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν φιλικές συμμαχίες, αλλά και εχθρικές. Τα άτομα ανιχνεύουν αυτόματα συνασπισμούς συνεργασίας (κομματικές προτιμήσεις, φυλή κ.λπ.). Αυτό μάλλον ενισχύει το όραμα του «εμείς» - η δική μας (καλοπροαίρετη) συμμαχία - έναντι «αυτών» - η δική τους (κακοπροαίρετη) συμμαχία.
- ε) Μυστικότητα. Αυτό είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία των θεωριών συνωμοσίας και είναι ακριβώς αυτό που δίνει νόημα στον όρο «θεωρίες συνωμοσίας». Το γεγονός ότι ορισμένοι οπαδοί τους βασίζουν ένα επιχείρημα σε μια θεωρία και στερούμενη εμπειρικών στοιχείων, επιφέρει ένα στοιχείο μυστικότητας (το οποίο παραδόξως είναι αυτό που την καθιστά ελκυστική για να την πιστέψει κανείς). Ο λόγος για τον οποίο ο διαχωρισμός των ατόμων σε ομάδες «Εμείς» εναντίον «Αυτών» εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία έχει τις ρίζες του στον συγκερασμό των προαναφερθέντων στοιχείων: οι συνωμοσίες εντοπίζουν ένα μοτίβο γεγονότων, αποδίδοντας την ευθύνη και την υπαιτιότητα σε μια συμμαχία, η οποία έχει ένα κακοπροαίρετο κίνητρο, αντιπροσωπεύοντας μια απειλή για τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα «Εμείς», και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα «Αυτοί» το κρατούν μυστικό.

Ο μηχανισμός για την καταπολέμηση της ομάδας «Αυτών» συνήθως βασίζεται σε πληροφορίες οι οποίες αποσιωπούνται ή εκφράζονται, αναλόγως του θέματος, προκειμένου να κατασκευαστεί ένα αφήγημα.

Η ευθύνη αποτελεί επίσης ένα από τα βασικά στοιχεία. Κατά την οικοδόμηση ενός αφηγήματος «Εμείς» εναντίον «Αυτών», η ευθύνη δεν επιρρίπτεται απλώς στη ομάδα «Αυτών», αλλά η ομάδα αυτή επιβαρύνεται παράλληλα και με την ευθύνη για τη διόρθωσή του προβλήματος.

Αυτό συμβαίνει και στις θεωρίες συνωμοσίας, διότι συνήθως ο στόχος είναι να υποδειχθούν ισχυρές ομάδες, όπως οι κοινωνικοί ηγέτες, οι κυβερνητικοί θεσμοί, οι κλάδοι της βιομηχανίας που ασκούν επιρροή (πετρελαϊκές εταιρείες, φαρμακοβιομηχανία κ.λπ), στους οποίους αποδίδεται και η δυνατότητα να λάβουν μέτρα ώστε να αλλάξουν τις ζωές των ανθρώπων.

Αναμενόμενος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών: Δεν υπάρχει εκτιμώμενος αριθμός συμμετεχόντων

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Ακούστε προσεκτικά την παρέμβαση του εκπαιδευτή και κρατήστε σημειώσεις, εάν είναι απαραίτητο.

Πιθανές Τροποποιήσεις. Η παρούσα δραστηριότητα έχει χαρακτήρα διάλεξης, επομένως, εναπόκειται στο συντονιστή/εκπαιδευτή να την εφαρμόσει με τον καταλληλότερο τρόπο για τους συμμετέχοντες. Οι πληροφορίες που περιγράφονται παραπάνω θα πρέπει να μεταδοθούν σύμφωνα με τις γνώσεις και το υπόβαθρο των συμμετεχόντων. Για το λόγο αυτό, ο/η συντονιστής/τρια μπορεί να προσαρμόσει το περιεχόμενο, για να το καταστήσει πιο σχετικό ανάλογα με το εκάστοτε εθνικό του πλαίσιο ή το κοινό-στόχο. Ο τρόπος παρουσίασης μπορεί να γίνει μέσω μιας παρουσίασης σε μορφή PowerPoint ή ως απλή διάλεξη. Μπορεί να περιλαμβάνει και εξωτερικές πληροφορίες, αλλά συνιστάται να διαβάσετε εκ των προτέρων τις πηγές που αναφέρονται στην ενότητα «Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι».

Απολογισμός: Ποιες είναι οι πιο σημαντικές γνώσεις που έχετε αποκομίσει; Έχετε εντοπίσει το αφήγημα «Εμείς εναντίον Αυτών» στο εθνικό σας πλαίσιο; Πιστεύετε ότι έχετε πέσει κι εσείς ποτέ θύματα αυτών των αφηγημάτων; Πώς πιστεύετε ότι μπορείτε να τα καταπολεμήσετε;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι:

van Prooijen J.W & van Vugt M (2018) *Conspiracy Theories: Evolved functions and psychological mechanisms*, Perspectives on Psychological Science, vol.13 (6)

Zhao X. (2021), *Understanding the 'Us vs Them' division through the notion of responsibility*, E-International relations.

Wondolleck M, Gray B, Bryan T, (2003), *Us versus Them: How identities and characterizations influence conflict*, National Association of Environmental Professionals

The Anti-Rumour Guidebook: Fake news, Conspiracy theories and how to spot them. <https://anti-rumour.eu/>

1.2 Δραστηριότητα 2. Δημιουργία ενός αφηγήματος.

Διάρκεια: 30 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι/ Βασικά Μηνύματα: Κατανόηση του πώς δημιουργείται και πώς δομείται το αφήγημα «Εμείς» εναντίον «Αυτών»

Υλικό/απαιτούμενοι πόροι. Flipchart, αυτοκόλλητα χαρτάκια για σημειώσεις, στυλό

Εκτιμώμενος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών. 15-10

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες. Ο/Η συντονιστής/τρια γράφει σε ένα flipchart 3 λέξεις: Κοινότητα, θεσμοί και επαγγέλματα. Στη συνέχεια, λέει στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να γράψουν τα ονόματα των ομάδων που υπάρχουν σε τουλάχιστον δύο από τις κατηγορίες στις αυτοκόλλητες σημειώσεις τους. Θα πρέπει να γραφτεί μόνο ένα όνομα σε κάθε αυτοκόλλητο σημείωμα.

Για παράδειγμα, στην κατηγορία των ατόμων μπορεί να συμπεριληφθούν τα άτομα που ανήκουν στην «Μουσουλμανική» ή την «ΛΟΑΤΚΙ» κοινότητα, η «Κυβέρνηση» ή η «Εκκλησία» όσον αφορά την κατηγορία των θεσμών, οι «Μπάρμαν» ή οι «Ηθοποιοί» όσον αφορά την κατηγορία των επαγγελματιών. Στη συνέχεια, πείτε τους να το τοποθετήσουν στο flipchart. Αυτές οι κατηγορίες αντιπροσωπεύουν μια τυπολογία ενός σχετικού παράγοντα που συνδέεται με τις συνωμοτικές αφηγήσεις. Σε αυτή τη δραστηριότητα, ωστόσο, δίνεται ευελιξία προκειμένου οι συμμετέχοντες/ουσες να έχουν περισσότερες επιλογές. Η σημαντική πτυχή αυτής της δραστηριότητας είναι να γνωρίζουν που είναι τα συστατικά στοιχεία ενός αφηγήματος, παρά να συμμετάσχουν σε συζητήσεις για τις ομάδες-στόχους και τα θύματα αυτών των αφηγημάτων. Ως εκ τούτου, δίνεται ένας βαθμός ευελιξίας: ο δρώντας που επιλέγεται δεν χρειάζεται απαραίτητα να είναι ένα τρέχον θύμα ψευδών αφηγήσεων - μπορεί να είναι οτιδήποτε. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να τους αφήσουμε να γράψουν πρώτα τους φορείς, προσφέροντάς τους κάποια παραδείγματα, και στη συνέχεια να εξηγήσουμε από τι αποτελείται η δραστηριότητα. Ακολουθεί ένα παράδειγμα:

- Οι μουσουλμάνοι ή τα άτομα που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα θα μπορούσαν να θεωρηθούν έγκυρα, καθώς επίσης οι συνταξιούχοι ή οι σινεφίλ. Η «Κυβέρνηση» ή η «Εκκλησία» θα μπορούσαν να συγκαταλέγονται στους θεσμούς, καθώς επίσης το ΔΝΤ ή η Αγγλική Ακαδημία της Οξφόρδης. Το πεδίο «Επαγγέλματα» είναι αρκετά ευρύ, αλλά θα μπορούσατε να δώσετε μερικά παραδείγματα όπως οι πολιτικοί ή οι αγρότες, καθώς επίσης οι ποδοσφαιριστές, οι δημοσιογράφοι, οι επιστήμονες κ.λπ.

Αφού συμπληρωθούν και τα τρία πεδία με στοιχεία, κάθε συμμετέχοντας/ουσα θα πρέπει να επιλέξει 3 δρώντες, έναν για κάθε πεδίο (έναν από την κοινότητα, έναν από τα θεσμικά όργανα και έναν από τα επαγγέλματα). Δεν μπορούν να επιλέξουν οποιονδήποτε από τους δρώντες που σημείωσαν οι ίδιοι, αλλά πρέπει να είναι διαφορετικοί από τις δικές τους εισηγήσεις.

Κάθε δρώντας επιλέγεται ξεχωριστά και δεν μπορεί να είναι κοινός μεταξύ δύο ή περισσότερων συμμετεχόντων/ουσών. Με αυτόν τον τρόπο ο καθένας θα έχει αναθέσει έναν διαφορετικό δρώντα.

Μόλις κάθε συμμετέχοντας/ουσα επιλέξει κάποιον δρώντα, πρέπει να δημιουργήσει μια σύντομη συνωμοτική αφήγηση, στην οποία εμπλέκονται οι τρεις δρώντες που έχει επιλέξει. Ένας από αυτούς θα πρέπει να αντιπροσωπεύει την ομάδα «Αυτών» και οι άλλοι θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν έναν σύμμαχο και ένα θύμα («Εμείς»). Θα έχουν 15 λεπτά για να διαμορφώσουν μια ψευδή αφήγηση στην οποία ο δρώντας που επέλεξαν να ανήκει στην ομάδα «Αυτών» θα αναπαρίσταται με τα χαρακτηριστικά που περιεγράφηκαν στη Δραστηριότητα 1, ενώ οι δρώντες που επέλεξαν ως «Σύμμαχοι» θα πρέπει να περιγράφονται με πιο φιλικό τρόπο. Η ιδέα είναι ότι αυτή η συνωμοτική αφήγηση αναφέρει πώς «Αυτοί» προσπαθούν να βλάψουν «Εμάς», εμπλέκοντας και μια ομάδα «Συμμάχων». Για παράδειγμα:

Αυτοί: Επιστήμονας του κλάδου ης Χημείας (επαγγέλματα)

Σύμμαχοι: Το Δημοτικό Συμβούλιο (θεσμός)

Εμείς: Κάτοικοι της υπαίθρου (κοινότητα)

Συνωμοτικό Αφήγημα:

«Αν οι καλλιέργειες και η συγκομιδή περνούν μια κακή χρονιά και καταστρέφονται, αυτό συμβαίνει επειδή οι επιστήμονες του κλάδου της Χημείας δημιουργούν και διανέμουν συγκεκριμένα λιπάσματα για να καταστρέψουν τα τρόφιμά μας, χωρίς να μας αφήνουν να παράγουμε λαχανικά, φρούτα και γενικά φυσιικά τρόφιμα. Αυτό θα μειώσει τα φυσιικά τρόφιμα που διατίθενται στην αγορά, τα οποία θα αντικατασταθούν από εξαιρετικά επεξεργασμένα τρόφιμα που δημιουργούν οι επιστήμονες του κλάδου της Χημείας, αυξάνοντας τις πωλήσεις τους. Η κυβέρνηση είναι επίσης αναμειγμένη με την υπόθεση αυτή, επιτρέποντας τη χαλάρωση των πολιτικών φυτοϋγειονομικού ελέγχου, ώστε αυτά τα λιπάσματα να μπορούν να διανέμονται στην αγορά. Επιπλέον, το τελικό επακόλουθο θα είναι οι αγρότες να μετακομίσουν στην πόλη αναζητώντας νέα εργασία ή επάγγελμα, αφού δεν μπορούν να συνεχίσουν να καλλιεργούν τις φυτείες τους. Ως εκ τούτου, ο πληθυσμός της πόλης θα αυξηθεί, το ίδιο και οι φόροι και τα έσοδα του Δημοτικού Συμβουλίου».

Κάθε συμμετέχοντας/ουσα θα παρουσιάσει τη δική του/της συνωμοσιολογική αφήγηση και οι υπόλοιποι/ες θα ψηφίσουν την καλύτερη.

Πιθανές Τροποποιήσεις: Φροντίστε να εξηγείτε καλά τις έννοιες και να δίνετε σαφείς οδηγίες. Εάν κάποιο στοιχείο αναφέρεται δύο φορές στη στήλη, δεν υπάρχει πρόβλημα, αρκεί να μην το επιλέξουν δύο συμμετέχοντες/ουσες ταυτόχρονα. Ως ο/η συντονιστής/τρια της δραστηριότητας, προσπαθήστε να κάνετε ό,τι μπορείτε για να ανακατεύονται οι ομάδες και οι δρώντες, έτσι ώστε η ποικιλία των στοιχείων να δημιουργεί ευφάνταστες θεωρίες συνωμοσίας.

Απολογισμός: Σε ποιο πλαίσιο πιστεύετε ότι αυτές οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να διαδοθούν περισσότερο; Σας ήταν δύσκολο να εντοπίσετε πιθανές συγκρούσεις μεταξύ φορέων και ομάδων; Με ποιους τρόπους οι άνθρωποι που ανήκουν σε μια ομάδα αντιμετωπίζουν καμιά φορά εχθρικά τους ανθρώπους που δεν ανήκουν σε αυτή την ομάδα;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι

https://www.teachingwithtestimony.com/sites/default/files/resources/TeachingwithTestimony-MS_Activity1_1.pdf

Ενότητα 2. Κατανοώντας την προπαγάνδα

2.1 Δραστηριότητα 1. Προβληματισμός σχετικά με την προπαγάνδα

Διάρκεια: 20 λεπτά

Υλικό/απαιτούμενοι πόροι: Αντίτυπα των Παραρτημάτων I και II

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Μοιράστε αντίγραφα των Παραρτημάτων 1α και 1β στους/στις συμμετέχοντες/ουσες. Δώστε τους 5 λεπτά για να τα μελετήσουν και προχωρήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

Ποια κοινά στοιχεία βλέπετε σε αυτές τις εικόνες; Τι νομίζετε ότι αντιπροσωπεύουν;

Στη συνέχεια, δώστε τους 10 λεπτά για να το συζητήσουν σε μικρές ομάδες (3-5 ατόμων).

Κάντε τους μια εισαγωγή στην έννοια της προπαγάνδας στην εξάπλωση των θεωριών συνωμοσίας. Αναφέρετέ τους τον εξής ορισμό: «Η προπαγάνδα αναφέρεται σε ειδήσεις που δημιουργούνται από πολιτικές οντότητες με σκοπό την παραπλάνηση των ανθρώπων. Συνήθως έχει πολιτικό πλαίσιο και πολιτικές προθέσεις, επιδιώκοντας την προώθηση συγκεκριμένης ατζέντας».

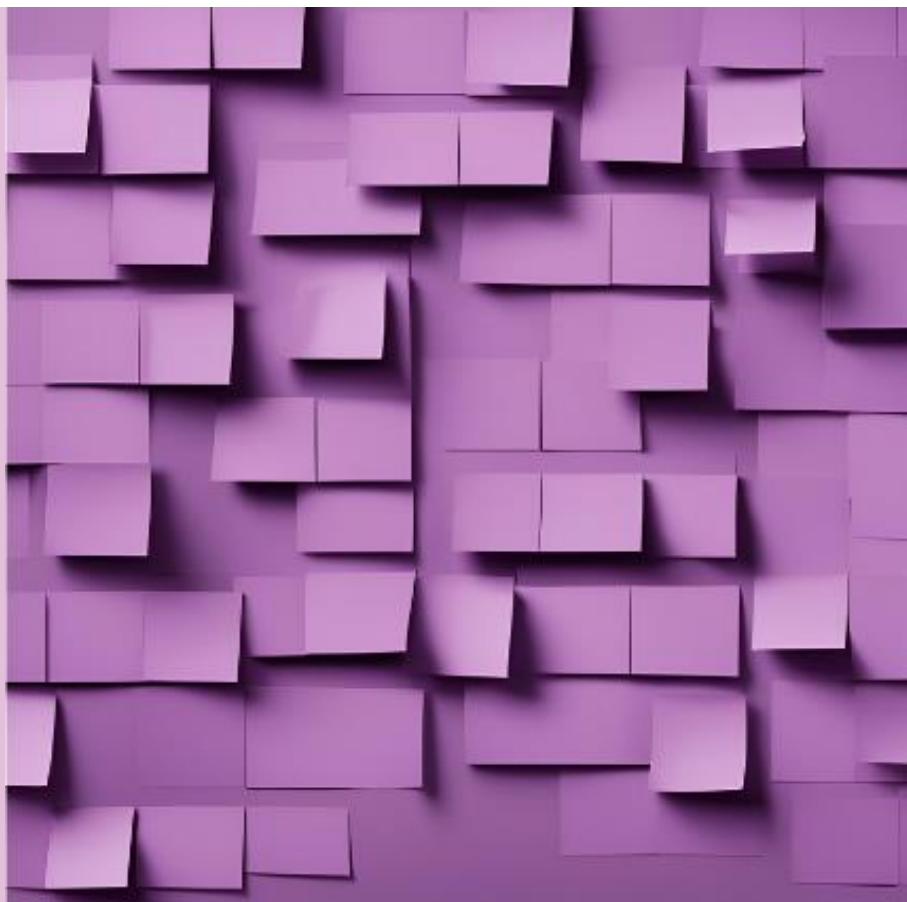
Ως εκ τούτου, οι πολιτικοί φορείς είναι οι κύριοι πομποί της προπαγάνδας. Οι πολιτικοί φορείς δεν αναφέρονται μόνο σε κρατικούς φορείς αλλά σε όλες τις θέσεις που διεκδικούν πολιτικό χώρο στο δημόσιο σκηνικό.

Η πρώτη εικόνα δημοσιεύτηκε το 1953 στις ΗΠΑ. Ο στόχος αυτής της προπαγανδιστικής ανάρτησης είναι να τροφοδοτήσει τις θεωρίες εκείνες ότι οι κοσμικές πολιτικές της αμερικανικής κυβέρνησης θα "καταστρέψουν τις ψυχές των ανθρώπων", κάνοντας μια σύγκριση με τα φονικά αποτελέσματα που είχε η πυρηνική βόμβα, η οποία ρίχτηκε μόλις 4 χρόνια πριν, στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι. Χρησιμοποιώντας την προπαγάνδα, ο συγγραφέας (ή οι συγγραφείς) υποστήριζαν μια θεωρία συνωμοσίας που ισχυριζόταν ότι οι κομμουνιστικές/σοσιαλιστικές ιδέες επηρέαζαν τις κυβερνητικές πολιτικές, και ένα από τα κύρια παραδείγματα θεωρούνταν κάποια νομοσχέδια του Κογκρέσου που δρομολογήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '50 με στόχο την εκκοσμίκευση στην εκπαίδευση και τα ιδρύματα. Η δημιουργία εντυπωσιακών φανταστικών και δραματικών συγκρίσεων αποτελεί βασικό στοιχείο της προπαγάνδας. Στην περίπτωση αυτή, όχι μόνο το μήνυμα (η εκκοσμίκευση είναι χειρότερη και από τον πυρηνικό πόλεμο) αλλά και τα οπτικά μέσα προκαλούν την προσοχή και αποσκοπούν στο να προκαλέσουν αντίκτυπο στους ανθρώπους.

The second image was published in 1909 in the Austro-Hungarian Empire, Η δεύτερη εικόνα δημοσιεύθηκε το 1909 στην Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία και δείχνει ένα βιομηχανικό τρένο να συνθλίβει ένα χωριό. Αν και δεν έχει το ισχυρό μήνυμα και τα έντονα χρώματα που έχει η πρώτη, η εικόνα αυτή δίνει μια σαφή εικόνα: η εκβιομηχάνιση της χώρας θα καταστρέψει τις παραδοσιακές και αγροτικές περιοχές. Σε αυτό το μήνυμα διακρίνεται ξεκάθαρα το στοιχείο της δυαδικότητας: «Εμείς», τα ήρεμα, αθώα και αγροτικά χωριά εναντίον «Αυτών», του άσχημου, βιομηχανοποιημένου τρένου και των ρυπογόνων εργοστασίων. Σε αυτή την περίπτωση, το τρένο επιτίθεται στο χωριό, χωρίς προφανή αιτιολόγηση. Αυτή η εικόνα στη συνέχεια τροφοδοτεί τη ριζοσπαστικοποίηση των αγροτικών περιοχών κατά της εκβιομηχάνισης και του εκσυγχρονισμού της χώρας, εγκαθιστώντας μια συνωμοσιολογική φήγησης, σύμφωνα με την οποία η σύγχρονη βιομηχανία θα καταστρέψει τα χωριά μας. Ο απώτερος στόχος της εικόνας αυτής έχει επομένως μια συντηρητική προοπτική, επικρίνοντας την ταχεία ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των πόλεων.

Απολογισμός: Πιστεύετε ότι αυτά τα προπαγανδιστικά μηνύματα επηρεάζουν εσάς και την ομάδα σας; Πώς μπορείτε να καταπολεμήσετε αυτά τα μηνύματα; Πώς αισθάνεστε; Πιστεύετε ότι η προπαγάνδα είναι διαδεδομένη στις μέρες μας;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι:

2.2 Δραστηριότητα 2. Βγαίνοντας από την σπηλιά

Διάρκεια: 25 λεπτά

Υλικό/απαιτούμενοι πόροι: ένας προβολέας, σύνδεση στο διαδίκτυο (Wi-Fi), στυλό και χαρτί

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Παρακολουθήστε το βίντεο που παρατίθεται στους εξωτερικούς πόρους. Το βίντεο αφορά ένα άτομο που πίστευε τις πιο συνηθισμένες θεωρίες συνωμοσίας και κατάφερε να ξεφύγει μόνη της από αυτές. Με τον ιδιαίτερο τρόπο της, περιγράφει πώς η προσωπική της κατάσταση την επηρέασε και την καθόρισε να πιστεύει σε τέτοιου είδους αφηγήσεις.

Αφού παρακολουθήσετε το βίντεο, θα ακολουθήσει συζήτηση σε μικρές ομάδες:

- Ποιος ήταν ο λόγος που πίστευε σε αυτές τις θεωρίες συνωμοσίας; Πιστεύετε ότι μπορεί να συμβεί στον καθένα; Ποια θα μπορούσε να είναι η έλξη τους;
- Πώς θα μπορούσαν ορισμένες θεωρίες συνωμοσίας να περιλαμβάνουν πολιτικά στοιχεία; Ποια πολιτικά στοιχεία διακρίνατε σε αυτές που είδατε να αναφέρονται;

Δώστε λίγα λεπτά για να γίνει συζήτηση σε ομάδες ή ζευγάρια (ανάλογα με το μέγεθος της ομάδας). Στη συνέχεια, προχωρήστε στην εξήγηση:

Οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν επίσης να αποτελέσουν ένα ισχυρό εργαλείο για τη διάδοση της προπαγάνδας. Το πολιτικό μέσο ωστόσο είναι ευρύτερο, καθώς δεν επικεντρώνεται σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά μάλλον σε ένα αφήγημα.

Όπως είδαμε σε προηγούμενες ενότητες, οι θεωρίες συνωμοσίας αναμεταδίδουν το αφήγημα «Εμείς» εναντίον «Αυτών», συνήθως διαμορφώνοντας ή διαστρεβλώνοντας πληροφορίες έτσι ώστε να εφαρμοστεί η επιθυμητή θεωρία, η οποία μπορεί να αποτελεί ταυτόχρονα και πολιτική θεωρία. Συνήθως, αυτές οι συνομωσιολογικές θέσεις προωθούνται από τα ακραία στρατόπεδα των αντιμαχόμενων ομάδων «Εμείς» και «Αυτοί», και αποκτούν στη συνέχεια μια πολιτική ερμηνεία, η οποία έχει παγιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες, κατά την οποία κάθε πλευρά του πολιτικού φάσματος προσδιορίζει έναν διαφορετικό, «μεγαλύτερο» βελληνεκούς εχθρό. Σε πολλές περιπτώσεις, οι θεωρίες συνωμοσίας της δεξιάς συνδέουν τον εχθρό με την κυβέρνηση, τους δημόσιους φορείς ή τις ξένες δυνάμεις. Από την άλλη πλευρά, οι συσπειρώσεις της αριστεράς και οι οπαδοί τους εντοπίζουν τις μεγάλες εταιρείες, τις επώνυμες επιχειρήσεις και τις κεφαλαιοκρατικές εταιρείες μεταξύ των στόχων των θεωριών συνωμοσίας τους.

Ως εκ τούτου, οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να λάβουν τη μορφή προπαγάνδας, καθώς διαδίδονται για πολιτικούς λόγους. Πολλές φορές, οι συνομωσιολογικές αφηγήσεις εγκαθιδρύουν ένα σενάριο «Εμείς» εναντίον «Αυτών», στο οποίο ο εχθρός συμπίπτει με τον πολιτικό εχθρό μιας δεξιάς/ακροδεξιάς παράταξης.

Στη συνέχεια, υποβάλετε στους/στις συμμετέχοντες/ουσες τις ακόλουθες ερωτήσεις για συζήτηση:

- Ποια αφήγηση «Εμείς» εναντίον «Αυτών» εντοπίσατε στις συνωμοσίες που πίστευε η κοπέλα;
- Μήπως καταφέρατε να εντοπίσετε ένα κοινό μοτίβο σχετικά με την πολιτική προπαγάνδα στις θεωρίες συνωμοσίας που ανέφερε ότι πίστευε;

Συζητήστε τις ερωτήσεις αυτές για τα επόμενα 10-15 λεπτά.

Απολογισμός: Ποια προπαγανδιστικά στοιχεία μπορείτε να παρατηρήσετε σε ορισμένες αφηγήσεις συνωμοσίας; Θα μπορούσατε να τις ταξινομήσετε ανάλογα με τις επιδιώξεις της δεξιάς ή της αριστεράς; Θα μπορούσατε να αναφέρετε μερικές συνωμοσίες που δεν φαίνεται να έχουν πολιτικά κίνητρα;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι:

<https://www.youtube.com/watch?v=gdPbmYAuMso&t>

- Uscinski et. al. (2022) 'The psychological and political correlates of conspiracy theory beliefs', Nature portfolio, Scientific reports, 12:21672

Ενότητα 3. Παραπληροφόρηση vs Σκόπιμη Παραπληροφόρηση vs Κακόβουλη Πληροφόρηση

3.1 Δραστηριότητα 1. Διάκριση μεταξύ της Παραπληροφόρηση (Misinformation), Σκόπιμη Παραπληροφόρηση (Disinformation) ή Κακόβουλη Πληροφόρηση (Malinformation)

Διάρκεια: 20 λεπτά

Υλικό/ Απαιτούμενοι Πόροι: Θεωρητικές εξηγήσεις

Υπάρχουν πολλοί όροι που σχετίζονται με τις ψευδείς ειδήσεις. Μία σύγχυση που παρατηρείται συχνά και γίνεται εσφαλμένα είναι η ανάμειξη των όρων «Παραπληροφόρηση» και «Σκόπιμη Παραπληροφόρηση». Οι δύο αυτοί όροι δεν αναφέρονται στο ίδιο πράγμα. Ωστόσο, αποτελούν μέρος μιας ευρύτερης έννοιας στην οποία εντάσσονται και οι ψευδείς ειδήσεις. Για την ακρίβεια, οτιδήποτε σχετίζεται με τις ψευδείς ειδήσεις ενσωματώνεται στον ακόλουθο όρο: εξαπάτηση. Η εξαπάτηση νοείται ως η ενέργεια της απόκρυψης της αλήθειας, ιδίως για την εξασφάλιση οφέλους, αντιπροσωπεύοντας μια διαδικασία που υπονομεύει την ικανότητα συνειδητής λήψης αποφάσεων και ανάληψης των ενδεδειγμένων ενεργειών, ακολουθώντας τις προσωπικές αξίες και τα όρια του ατόμου. Η τελική επίπτωση της εξαπάτησης είναι να οδηγήσει τους ανθρώπους να κάνουν πράγματα που διαφορετικά δεν θα έκαναν. Η εξαπάτηση μπορεί να λάβει πολλές μορφές, ανάλογα με τον σκοπό/στόχο της εξαπάτησης, την υπηρεσία του καναλιού (για παράδειγμα τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή τα κύρια μέσα ενημέρωσης), την τεχνική εξαπάτησης και τον πιθανό στόχο.

Επομένως, τα πάντα μπορούν να σχετίζονται με την εξαπάτηση (ψευδείς ειδήσεις, Παραπληροφόρηση, Σκόπιμη Παραπληροφόρηση, φήμες, θεωρίες συνωμοσίας, παραπλανητικά δημοσιεύματα που στοχεύουν στο να αποσπάσουν κλικ (clickbait), απάτες (hoaxes) κ.λπ.).

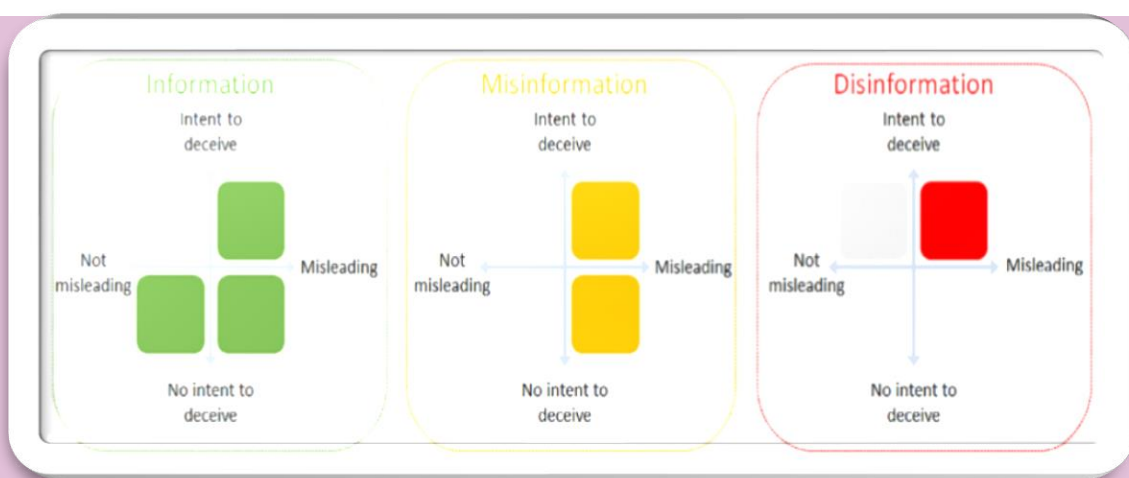
Ωστόσο, δεν σημαίνουν όλα το ίδιο. Για τη διάδοση αυτών των όρων και την ταξινόμησή τους υπάρχουν δύο βασικοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη: η αυθεντικότητα και η πρόθεση. Η αυθεντικότητα έχει τις ρίζες της στο ίδιο το γεγονός, αν το θέμα αυτό είναι απλώς ψευδές ή αληθινό. Η πρόθεση αναφέρεται στον ανθρώπινο παράγοντα που δίνει νόημα σε αυτό το γεγονός. Έτσι, εάν υπάρχει ανθρώπινη πρόθεση στο πλαίσιο της διάδοσης της εξαπάτησης, μπορεί αυτή να αφορά την εξαπάτηση ή την πρόκληση βλάβης.

Η *Παραπληροφόρηση* συμβαίνει όταν άτομα ή οργανισμοί εν αγνοία τους κάνουν λάθος στη διάδοση των γεγονότων, επομένως, η εγκυρότητα είναι εσφαλμένη, αλλά δεν υπάρχει (προφανής) πρόθεση διάδοσης της παραπληροφόρησης. Συχνά συμβαίνει όταν οι ειδήσεις και οι πληροφορίες δεν έχουν επιβεβαιωθεί πλήρως και όταν κοινοποιούνται ενώ δεν έχουν ακόμη επαληθευτεί πλήρως. Αν και κατά πάσα πιθανότητα δεν υπάρχει κακόβουλη πρόθεση, η παραπληροφόρηση μπορεί να διαδοθεί εύκολα, κυρίως μέσω της ανταλλαγής μεταξύ των χρηστών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Η *Σκόπιμη Παραπληροφόρηση* ωστόσο έχει επίσης εσφαλμένη εγκυρότητα, αλλά μάλλον διαφορετική πρόθεση, να παραπλανήσει δηλαδή τους άλλους. Διαδίδεται σκόπιμα με σκοπό να παραποιήσει αλήθειες και γεγονότα, επομένως, έχει ως απώτερο στόχο την εξαπάτηση. Σύμφωνα με πρόσφατες

έρευνες, είναι ευκολότερο πλέον να διαδίδεται η παραπληροφόρηση, ιδίως μέσω θεωριών συνωμοσίας, παραποιημένων εικόνων, βίντεο και ηχητικών κλιπ. Η προπαγάνδα και η παραπληροφόρηση πάνε συχνά χέρι-χέρι.

- Ωστόσο, τι συμβαίνει όταν η πρόθεση είναι να προκληθεί βλάβη; Όταν μια πληροφορία χειραγωγείται και παραποιείται συνειδητά με σκοπό να βλάψει συγκεκριμένους στόχους, ενέργεια αυτή ονομάζεται Κακόβουλη Πληροφόρηση. Το ενδιαφέρον ανταποκρίνεται συνήθως σε ατομικά συμφέροντα ή προσωπικές φιλοδοξίες. Η Κακόβουλη Πληροφόρηση συνήθως διαμορφώνεται ως εργαλείο για την άμεση επίθεση σε συγκεκριμένους στόχους και τη βλάβη της εικόνας, της φήμης, της νομιμότητάς τους κ.λπ. Η πιο συνηθισμένη τεχνική είναι να παρέχονται πληροφορίες χωρίς πλαίσιο για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο/ομάδα και να προσφέρεται μια ερμηνεία του γιατί παρουσιάζονται οι πληροφορίες αυτές. Για παράδειγμα, «Ο/Η Χ συναντήθηκε με τον/την Ψ για καφέ. Ο/Η Χ είναι παντρεμένος/η με τον/την Β, επομένως ο/η Χ απατά τον/την Β με τον/την Ψ». Επομένως, η επικεφαλίδα αυτής της παραπληροφόρησης είναι «Ο/Η Χ απάτησε το/τη Β».

- Είναι δύσκολο να ταξινομηθούν οι ψευδείς ειδήσεις με αυτούς τους όρους. Ορισμένοι συγγραφείς προτιμούν να τα αναφέρουν ως παραπληροφόρηση, άλλοι ως Σκόπιμη Παραπληροφόρηση, Κακόβουλη Πληροφόρηση ή και τα δύο. Η αλήθεια είναι ότι όχι μόνο οι ψευδείς ειδήσεις μπορούν να αποτελέσουν μέρος αυτής της συζήτησης, αλλά και άλλες έννοιες όπως παραπλανητικά δημοσιεύματα που στοχεύουν στο να αποσπάσουν κλικ (clickbait), ψευδείς πληροφορίες (hoaxes), φήμες, σάτιρες, προπαγάνδα, πλαισίωση (framing) κ.λπ. Όλες αυτές οι ενέργειες μπορούν να ερμηνευθούν ως παραπληροφόρηση, σκόπιμη παραπληροφόρηση ή κακόβουλη πληροφόρηση.

Πώς μπορούμε τότε να διακρίνουμε αν κάποια τακτική εξαπάτησης είναι Παραπληροφόρηση (Misinformation), Σκόπιμη Παραπληροφόρηση (Disinformation) ή Κακόβουλη Πληροφόρηση (Malinformation); Η απάντηση είναι μέσω της αναγνώρισης, της ανάλυσης και της ταυτοποίησης - με άλλα λόγια, ο γραμματισμός στα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, αυτό δεν είναι εύκολη υπόθεση, καθώς όλοι είναι επιρρεπείς σε στα τρία αυτά είδη παραπληροφόρησης, και μερικές φορές δεν το συνειδητοποιούμε καν. Για το λόγο αυτό, το πρώτο βήμα είναι η αναγνώρισή τους. Ακολουθούν ορισμένες βασικές αναφορές για τα χαρακτηριστικά κάθε είδους παραπληροφόρησης.

- Παραπλανητικά δημοσιεύματα που στοχεύουν στο να αποσπάσουν κλικ (Clickbait).* Αναφέρεται σε παραπλανητικούς τίτλους ειδήσεων και αθέμιτα αναδυόμενα παράθυρα, στα οποία ο κύριος στόχος είναι η προσέλκυση αναγνωστών, συνήθως με εντυπωσιακά ή κραυγαλέα μηνύματα.
- Απάτη (Hoax).* Αναφέρεται σε ψευδείς/ανακριβείς πληροφορίες, συνήθως με τη μορφή μιας νέας ιστορίας, η οποία συνήθως παρουσιάζεται ως γεγονός. Η πρόθεση της δημιουργίας μίας απάτης είναι

να διαδοθεί μία πλήρως παραποιημένη ή κατασκευασμένη πληροφορία, με γενικό στόχο την παραπλάνηση του κοινού.

- γ) *Φήμη*. Αναφέρεται σε διαφορούμενες πληροφορίες ή σε ισχυρισμούς που δεν επιβεβαιώθηκαν ποτέ. Το προγενέστερο στάδιο των πραγματικών πληροφοριών είναι οι φήμες, οι οποίες συχνά λαμβάνονται ως αληθινές. Ως εκ τούτου, μπορούν να λάβουν και τη μορφή ψευδών ειδήσεων.
- δ) *Σάτιρα*. Ιστορίες που περιέχουν μεγάλη δόση ειρωνείας ή σαρκασμού. Η πρόθεση όμως συνήθως δεν είναι να ενημερώσουν αλλά μάλλον να διαπαρωδήσουν και να γελοιοποιήσουν το θέμα για το οποίο μιλούν. Η σάτιρα δεν είναι ψευδείς ειδήσεις αυτή καθαυτή, αλλά μάλλον μια τεχνική που χρησιμοποιείται για τη διάδοση της σκόπιμης παραπληροφόρησης ή της κακόβουλης πληροφόρησης. Η σάτιρα ωστόσο κινείται σε μια θολή γραμμή - δεν είναι εύκολο μερικές φορές να εντοπίσει κανείς πότε κρύβεται από πίσω κάποια πρόθεση χειραγώγησης. Το κλειδί για να εντοπίσετε αν χρησιμοποιείται με παραπλανητικές προθέσεις είναι να ελέγχετε τα επίπεδα υπερβολής, γελοιοτητας και ειρωνείας. Η σάτιρα πολλές φορές υποθέτει ότι το κοινό θα εντοπίσει τα επίπεδα ειρωνείας και υπερβολής. Ως εκ τούτου, η αναγνώριση της σάτιρας πιθανόν να χτυπήσει καμπανάκι στο κοινό και να είναι προσεκτικό κατά την ερμηνεία των περιγραφόμενων πληροφοριών. Ωστόσο, ο λεπτός τόνος μιας παρωδίας ή της προσπάθειας για ειρωνεία μπορεί να παραπλανήσει το κοινό, λόγω της δύσκολης φύσης της να γίνει αντιληπτή ως ειρωνεία, και επομένως της μεγαλύτερης πιθανότητας να γίνει αντιληπτή ως διακωμώδηση ενός πραγματικού γεγονότος.
- ε) *Πλαισίωση (Framing)*. Αναφέρεται σε μια τυπική τεχνική χειραγώγησης, η οποία συνίσταται στην απόκρυψη της αλήθειας, στην παράλειψη σχετικών πτυχών μιας συγκεκριμένης πληροφορίας, στη λήψη δηλώσεων, εικόνων ή άλλου πραγματικού υλικού εκτός πλαισίου για να ενισχύσουν την αφήγησή τους. Μια από τις βασικές πτυχές της πλαισίωσης είναι ότι υπάρχει πρόθεση να επηρεαστεί η γνώμη των ανθρώπων, με στόχο τη διαμόρφωση των πληροφοριών με συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να ερμηνευτούν κατά τρόπο συγκεκριμένο. Για παράδειγμα, ο Χ λέει: «Στόχος μας είναι να τους εξουδετερώσουμε, δεν πρόκειται να εγκρίνουμε το πολιτικό τους πρόγραμμα επειδή δεν συμφωνούμε με ορισμένα σημεία».
- «Ο Χ απειλεί να σκοτώσει τον Β», παρερμηνεύοντας το σημείο στο οποίο ήθελε να αναφερθεί ο Χ, και συνεπώς διαμορφώνοντας τον Χ έτσι ώστε να γίνει αντιληπτός ως επιθετικός ή με κακές προθέσεις. Η διαφορά μεταξύ απάτης και πλαισίωσης έγκειται στο είδος των επιχειρημάτων. Συνήθως, οι απάτες επικεντρώνονται περισσότερο στο να πείσουν για κάποιο αφήγημα, κάνοντας τους ανθρώπους να πιστέψουν σε ορισμένα υποδείγματα. Η πλαισίωση θα μπορούσε επίσης να βασίζεται σε αυτό, αλλά συνήθως συνδέεται περισσότερο με την πρόθεση παραπλάνησης, ελπίζοντας να επηρεάσει και να κάνει τους ανθρώπους να παρερμηνεύσουν τις πληροφορίες.
- στ) *Ψευδείς ειδήσεις*: Ο όρος αυτός μπορεί να περιλαμβάνει οποιαδήποτε από τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Όλοι οι ορισμοί των ψευδών ειδήσεων θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν για οποιαδήποτε από τις τεχνικές που περιγράφονται παραπάνω. Ως εκ τούτου, οι ψευδείς ειδήσεις είναι μια θολή έννοια που μας χρησιμεύει για να περιγράψουμε με γενικούς όρους όλες τις ανακριβείς πληροφορίες, είτε πρόκειται για απάτη, είτε για ενοχοποίηση, δημοσίευση clickbait, σάτιρα ή φήμες.
- ζ) *Θεωρίες συνωμοσίας*: Αποτελούν μια διαφορετική μορφή ψευδών πληροφοριών, καθώς εντάσσονται σε μια ευρύτερη και ανώτερη κλίμακα. Συνήθως, οι τεχνικές αυτές χρησιμοποιούνται για την παρουσίαση μιας νέας ιστορίας που αποσκοπεί στην υποστήριξη μιας θεωρίας συνωμοσίας. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτό παρέχονται σε άλλα μαθήματα.
- η) *Προπαγάνδα*: Ο ορισμός της έννοιας της προπαγάνδας είναι ο ίδιος με αυτόν των ψευδών ειδήσεων (και επομένως μπορεί να λάβει πολλές μορφές και χρησιμοποιεί πολλές τεχνικές), αλλά αυτό που τη διαφοροποιεί από τις ψευδείς ειδήσεις είναι η πολιτική πρόθεση. Η προπαγάνδα παράγεται πάντα υπό κάποιο πολιτικό έναυσμα, έχοντας πολιτικές επιπτώσεις. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτό παρέχονται σε άλλα μαθήματα.

Για να διακρίνουμε αν κάποιο από αυτά τα εργαλεία είναι είτε Παραπληροφόρηση, είτε Σκόπιμη

Παραπληροφόρηση, είτε Κακόβουλη Πληροφόρηση, είναι θεμελιώδους σημασίας η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και η πρακτική της αναθεώρησης. Έτσι, κάθε φορά που εντοπίζεται μια κατάσταση όπως αυτή που περιγράφεται παραπάνω, το άτομο θα πρέπει να την αναλύει, εξετάζοντας τα ακόλουθα:

1. **Σκοπός.** Είναι σημαντικό να διακρίνετε το σκοπό της διάδοσης των πληροφοριών. Κανονικά, για να τον ανακαλύψουμε, θα πρέπει απλώς να απαλλαγούμε από κάθε προκατάληψη και να προσεγγίσουμε την πληροφορία σαν να μην γνωρίζαμε τίποτα. Ποιο είναι το πρώτο συναίσθημα που μας προκαλεί; Μήπως μάς προκαλεί οργή, καχυποψία ή άσχημα συναισθήματα; Αυτός θα μπορούσε να είναι ο στόχος της πληροφορίας. Βοηθάει επίσης να βρούμε την ίδια πληροφορία σε άλλα μέσα ενημέρωσης και να δούμε αν το συναίσθημα που προκαλείται μέσω αυτών είναι το ίδιο. Εάν ο σκοπός είναι να απλώς να παρουσιαστούν κάποια γεγονότα που δεν σχετίζονται με άλλες ειδήσεις, μπορεί να πρόκειται για Παραπληροφόρηση. Εάν ο σκοπός είναι να αποδείξει ένα αφήγημα και να καθοδηγήσει τους αναγνώστες σε μια συγκεκριμένη απεικόνιση της πραγματικότητας, πιθανόν να πρόκειται για Σκόπιμη Παραπληροφόρηση. Τέλος, αν ο σκοπός είναι να επιτεθεί, να κατηγορήσει κάποια ομάδα/οργανισμό/πρόσωπο για ανέντιμες ενέργειες, μπορεί να πρόκειται για Κακόβουλη Πληροφόρηση.
2. **Υπηρεσία/Κανάλι.** Το κανάλι είναι απλώς το μέσο που χρησιμοποιείται. Κανονικά, τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης δεν υποπίπτουν στην παραπληροφόρηση, λόγω της αξιοπιστίας τους, αλλά μπορεί να πέσουν θύματα Παραπληροφόρησης (ιδίως με τη χρήση εντυπωσιακών επικεφαλίδων για την προσέλκυση προβολών) και Σκόπιμης Παραπληροφόρησης (εάν τα εν λόγω μέσα ενημέρωσης έχουν μια προκαθορισμένη τάση/θέση όσον αφορά ένα αφήγημα). Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ωστόσο διαφέρουν και οι τακτικές Κακόβουλης Πληροφόρησης χρησιμοποιούνται αρκετά συχνότερα. Η Σκόπιμη Παραπληροφόρηση διαδίδεται συνήθως σε συνομιλίες μεταξύ ομάδων στην εφαρμογή WhatsApp και στο Facebook (αλυσίδες μηνυμάτων), δεδομένου ότι συνήθως απευθύνεται σε χρήστες μεγαλύτερης ηλικίας, που δεν είναι εξοικειωμένοι με τα εργαλεία ελέγχου των γεγονότων. Σε άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Twitter ή το Instagram, στα οποία οι θάλαμοι αντήχησης ("echo chambers") είναι συνήθως ευκολότερο να επεκταθούν, η Σκόπιμη Παραπληροφόρηση και η Κακόβουλη Πληροφόρηση είναι πιο συνηθισμένα φαινόμενα.
3. **Τεχνική εξαπάτησης.** Κάθε προαναφερθείσα τεχνική συνδέεται με ένα είδος πληροφοριών που στοχεύει να δώσει. Σημειώστε ότι πρόκειται για μια γενικής φύσης ταξινόμηση. Οι περισσότερες τεχνικές ακολουθούν το ίδιο σχήμα, αλλά είναι δυνατόν να μην αντιστοιχούν.

	Παραπληροφόρηση	Σκόπιμη Παραπληροφόρηση	Κακόβουλη Πληροφόρηση
Clickbait	X	X	
Απάτη		X	X
Φήμη	X		
Σάτιρα		X	X
Πλαισίωση			X
Προπαγάνδα		X	X
Ψευδείς Ειδήσεις	X	X	X

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Ακούστε προσεκτικά την παρέμβαση του εκπαιδευτή και κρατήστε σημειώσεις, εάν είναι απαραίτητο.

Πιθανές Τροποποιήσεις: Η παρούσα δραστηριότητα έχει χαρακτήρα διάλεξης, επομένως, εναπόκειται στο συντονιστή/εκπαιδευτή να την εφαρμόσει με τον καταλληλότερο τρόπο για τους συμμετέχοντες. Οι πληροφορίες που περιγράφονται παραπάνω θα πρέπει να μεταδοθούν σύμφωνα με τις γνώσεις και το υπόβαθρο των συμμετεχόντων. Για το λόγο αυτό, ο/η συντονιστής/τρια μπορεί να προσαρμόσει το περιεχόμενο, για να το καταστήσει πιο σχετικό ανάλογα με το εκάστοτε εθνικό του πλαίσιο ή το κοινό-στόχο. Ο τρόπος παρουσίασης μπορεί να γίνει μέσω μιας παρουσίασης σε μορφή PowerPoint ή ως απλή διάλεξη. Μπορεί να περιλαμβάνει και εξωτερικές πληροφορίες, αλλά συνιστάται να διαβάσετε εκ των προτέρων τις πηγές που αναφέρονται στην ενότητα «Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι».

Απολογισμός: Πώς διαδίδεται η παραπληροφόρηση/σκόπιμη παραπληροφόρηση και ποια είναι τα κοινά κανάλια ή οι πλατφόρμες που χρησιμοποιούνται για τη διάδοσή τους; Πώς μπορεί να βελτιωθεί ο γραμματισμός στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να διακρίνουν καλύτερα μεταξύ αξιόπιστων και αναξιόπιστων πηγών πληροφόρησης; Κατανοήσατε τη διαφορετική κατηγοριοποίηση των ψευδών ειδήσεων και την πολυπλοκότητα της ορολογίας και των τακτικών χειραγώγησης;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι:

- Adjin-Tettey T.D. (2022) 'Combating fake news, disinformation and misinformation: Experimental evidence for media literacy education', Cogent Arts & Humanities, 9:1
- Freiling I. Matthes J. (2023), *Correcting climate change misinformation on social media: Reciprocal relationships between correcting others, anger and environmental activism*, Computer in Human Behaviour
- Aimeur E. Amri S, Brassard G, (2023), 'Fake News, disinformation and misinformation in social media: a review' Springer-Verlag GmbH
- <https://www.britannica.com/topic/misinformation-and-disinformation>
- <https://www.konsyse.com/articles/misinformation-vs-disinformation-vs-malinformation/>

3.2 Δραστηριότητα 2. Παραπληροφόρηση/ Σκόπιμη Παραπληροφόρηση/ Κακόβουλη Πληροφόρηση: πρακτική άσκηση.

Διάρκεια: 20 λεπτά

Μαθησιακοί Στόχοι/ Βασικά μηνύματα: Προώθηση της κριτικής σκέψης και εφαρμογή μηχανισμών ανίχνευσης ψευδών αφηγήσεων.

Εκτιμώμενος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών: Δεν υπάρχει εκτιμώμενος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Ο/Η συντονιστής/τρια θα δώσει στους συμμετέχοντες ένα κουίζ με διάφορες επικεφαλίδες ειδήσεων. Οι συμμετέχοντες/ουσες θα ελέγξουν τις γνώσεις που απέκτησαν από την προηγούμενη δραστηριότητα και θα τις εφαρμόσουν στο κουίζ. Η αποστολή τους είναι να εντοπίσουν τα εξής:

- α) ποια από τις ακόλουθες δηλώσεις αποτελεί παραπληροφόρηση, σκόπιμη παραπληροφόρηση ή κακόβουλη πληροφόρηση
- β) ποια τεχνική χειραγώγησης χρησιμοποιείται

Αν ο/η συμμετέχοντας μαντέψει σωστά το α θα πάρει 1 πόντο, ενώ εάν μαντέψει σωστά το β θα πάρει 2 πόντους. Μια λανθασμένη αναγνώριση θα τους κοστίζει 0.5 πόντο. Η ομάδα/το άτομο που θα κερδίσει περισσότερους πόντους, κερδίζει και το παιχνίδι. Συστήνεται να παράσχετε το κουίζ σε έντυπη μορφή (που έχει προετοιμαστεί προηγουμένως) ή να το γράψτε στον πίνακα:

Δήλωση 1.

Επικεφαλίδα: "Η νέα έρευνα δείχνει ότι ο Covid μπορεί να ανιχνευθεί κρατώντας την αναπνοή για 10 δευτερόλεπτα. Εάν νομίζετε ότι έχετε συμπτώματα Covid, κρατήστε την αναπνοή σας για 10 δευτερόλεπτα. Εάν δεν βήξατε κατά τη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος, αυτό σημαίνει ότι είστε καθαροί και ότι δεν υπάρχει μόλυνση στους πνεύμονές σας. Εάν βήξατε, αυτό μπορεί να σημαίνει ότι έχετε Covid».

Υπηρεσία/ Κανάλι: Αλυσίδα μηνυμάτων στην εφαρμογή 'Whatsapp'

Ορθή απάντηση: Σκόπιμη Παραπληροφόρηση και Απάτη

Δήλωση 2.

Επικεφαλίδα: «BINTEO: Ένας έφηβος με σύνδρομο down επιτίθεται σε ανθρώπους στο δρόμο, χωρίς προφανή λόγο. Οι επιθέσεις ατόμων με αναπηρία σε δημόσιους χώρους έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. «Πρέπει να τεθούν υπό έλεγχο» αναφέρει ένα από τα θύματα».

Υπηρεσία/ Κανάλι: Twitter

Ορθή απάντηση: Κακόβουλη Πληροφόρηση και Πλαισίωση

Δήλωση 3.

Επικεφαλίδα: «Τα νέα χαρακτηριστικά γεωγραφικού εντοπισμού στα ελληνικά δελτία ταυτότητας απειλούν την ιδιωτική ζωή και την ελευθερία μετακίνησης των Ελλήνων πολιτών. Ορισμένες κυβερνητικές πηγές υποστηρίζουν ότι αυτά τα χαρακτηριστικά γεωεντοπισμού δεν θα υπάρχουν στους αριθμούς ταυτότητας μεταναστών».

Υπηρεσία/ Κανάλι: Twitter

Ορθή απάντηση: Σκόπιμη Παραπληροφόρηση, Πλαισίωση

Δήλωση 4.

Επικεφαλίδα: «Δεν πρόκειται να θελήσετε να εμβολιαστείτε ποτέ ξανά: Οι φρικτές (και άσχημες) παρενέργειες των εμβολίων».

Υπηρεσία/ Κανάλι: Ψηφιακή Εφημερίδα

Ορθή απάντηση: Clickbait και Σκόπιμη Παραπληροφόρηση

Δήλωση 5.

Επικεφαλίδα: «Ακριβώς όπως ο Ιησούς μετατρέπει το νερό σε κρασί, ο Πατέρας Ανδρέας έχει τη συνήθεια να μετατρέπει τα ιερά μυστήρια σε οινοπνευματώδη ποτά».

Υπηρεσία/ Κανάλι: Instagram

Ορθή απάντηση: Σάτιρα και Σκόπιμη Παραπληροφόρηση

Πιθανές Τροποποιήσεις: Εξετάστε το ενδεχόμενο να εργαστείτε σε μικρότερες ομάδες, ζεύγη ή ατομικά, ανάλογα με το μέγεθος της ομάδας. Οι ερωτήσεις του κοιζ μπορούν να προσαρμοστούν σε μία παρουσίαση σε μορφή PowerPoint ή να γραφτούν σ' ένα flipchart.

Ενότητα 4. Κοινωνικές επιπτώσεις

4.1 Δραστηριότητα 1. Κατανοώντας την πόλωση και τις προκαταλήψεις

Διάρκεια: 30-40 λεπτά

Υλικό/ Απαιτούμενοι Πόροι: 5-8 μπλε αυτοκόλλητα, 4-6 κίτρινα αυτοκόλλητα, 2-3 πράσινα αυτοκόλλητα, 1 κόκκινο αυτοκόλλητο

Μαθησιακοί Στόχοι/ Βασικά μηνύματα: Κατανόηση των επιπτώσεων των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης για τη δημοκρατία - κατανόηση των φαινομένων της ριζοσπαστικοποίησης και της πόλωσης

Εκτιμώμενος αριθμός συμμετεχόντων/ουσών: 10-16.

Οδηγίες προς τους/τις συμμετέχοντες/ουσες: Πείτε τους να σχηματίσουν έναν κύκλο και να κλείσουν τα μάτια τους. Ο/Η συντονιστής/τρια θα κάνει σαφές τα εξής σημεία:

- Δεν μπορούν να ανοίξουν τα μάτια τους μέχρι να τους πει ο/η συντονιστής/τρια.
- Δεν μπορούν να μιλήσουν καθόλου καθ' όλη τη διάρκεια της δραστηριότητας. Από τη στιγμή που βρίσκονται στον κύκλο κλείνοντας τα μάτια τους μπορούν να επικοινωνήσουν μόνο με χειρονομίες.

Μόλις είναι όλα έτοιμα, αναθέστε σε κάθε συμμετέχοντα ένα χρώμα. Λάβετε υπόψη ότι το μπλε πρέπει να είναι το χρώμα που θα λάβει η πλειοψηφία, το κίτρινο το δεύτερο ειπκρατέστερο χρώμα, το πράσινο το χρώμα που θα λάβει η μειοψηφία, ενώ μόνο ένας/μία συμμετέχοντας/ουσα θα λάβει το κόκκινο.

Στη συνέχεια, πείτε τους να ανοίξουν τα μάτια τους και να σχηματίσουν ομάδες. Μην δώσετε καμία άλλη εντολή - μόνο να σχηματίσουν ομάδες. Στη συνέχεια θα πρέπει να επικοινωνήσουν μεταξύ τους χωρίς να χρησιμοποιήσουν λέξεις για να τις σχηματίσουν.

Παρόλο που οι συμμετέχοντες/ουσες δεν έχουν λάβει εντολή να σχηματίσουν ομάδες «Ανά χρώμα», αυτό είναι το πιο πιθανό να κάνουν, καθώς ο/η συντονιστής/τρια δεν έχει δώσει καμία οδηγία ή κανένα κριτήριο ομαδοποίησης. Λόγω της συνήθειας των ανθρώπων να ταξινομούν τα πράγματα στο περιβάλλον τους, η ομάδα θα χωριστεί σε υποομάδες με βάση το μπλε, το πράσινο, το κίτρινο και το κόκκινο, και θα αφήσει τον/την συμμετέχοντα/ουσα που απομένει χωρίς αυτοκόλλητο ολομόναχο/η και απομονωμένο/η.

Καθώς οι συμμετέχοντες/ουσες (ενήλικες, παιδιά, νέοι, πολιτικοί κ.λπ.) κάνουν την άσκηση, συνειδητοποιούν ότι επειδή δεν γνωρίζουν τι υπάρχει στο μέτωπό τους, πρέπει να βασίζονται ο ένας στον άλλο για να ολοκληρώσουν την εργασία. Μόνο οι άλλοι μπορούν να δουν σε ποιο χρώμα ανήκουν και δεν μπορούν να μιλήσουν μεταξύ τους για να επικοινωνήσουν. Θα χρειαστούν περίπου 10-15 λεπτά για να λύσει η ομάδα αυτή τη δυσκολία. Χρειάζεται εμπιστοσύνη, συνεργασία και δημιουργικότητα για να ολοκληρωθεί η εργασία που τους ανατέθηκε.

Μόλις σχηματίσουν ομάδες, πείτε τους να τις παρατηρήσουν προσεκτικά και να επιστρέψουν στις αρχικές τους θέσεις. Στη συνέχεια, θα είναι η στιγμή για προβληματισμό.

Είναι πιθανό να σχημάτισαν ομάδες με βάση το χρώμα τους. Εξηγήστε τους τα εξής:

- Το άμεσο αποτέλεσμα της σκόπιμης παραπληροφόρησης στην κοινωνία είναι η αυξημένη πόλωση.

Καθώς εξαπλώνονται οι ψευδείς ειδήσεις, η κατηγοριοποίηση και ο στιγματισμός των κοινωνικών ομάδων γίνονται πιο εμφανή. Το χρώμα αντιπροσωπεύει μια «κοινωνική ταμπέλα», ένα στίγμα που έχει δημιουργήσει γύρω τους η παραπληροφόρηση. Ταυτόχρονα, τα άτομα που έχουν μια «ταμπέλα» με κάποιο συγκεκριμένο χρώμα, θα βλέπουν και τους άλλους να αντιπροσωπεύονται από το χρώμα τους (στίγμα) και όχι από το ποιοι είναι ως άτομα.

Ως εκ τούτου, θα προτιμούν να ομαδοποιούνται (να κοινωνικοποιούνται, να συσχετίζονται, να πιστεύουν και να εμπιστεύονται) με τα άτομα που ανήκουν στην ίδια χρωματική ομάδα, ενώ θα απορρίπτουν άλλες ομάδες, με βάση απλώς την τεχνητή χρωματική κατηγοριοποίησή τους (πολιτικές ιδέες, οικονομική κατάσταση, πολιτισμικό υπόβαθρο κ.λπ.).

- Καθώς σχηματίζονται αυτοί οι «θάλαμοι αντήχησης» ("echo-chambers"), ορισμένες ομάδες θα είναι πολυπληθέστερες από άλλες. Αν δεν υπάρχει ανάμειξη μεταξύ τους, αυτές οι μικρές ομάδες θα απομονωθούν και η φωνή τους δεν θα ακούγεται. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει να ενταχθούν σε μία από τις μεγαλύτερες ομάδες.
- Η σκόπιμη παραπληροφόρηση θα τους οδηγήσει στο να είναι αρνητικοί προς τη μία πλευρά και να ακολουθούν τυφλά την άλλη. Το επακόλουθο αποτέλεσμα είναι η πόλωση (η εξάλειψη των ενδιάμεσων απόψεων) και η ριζοσπαστικοποίηση (η δαιμονοποίηση των άλλων). Έτσι, οι ομάδες θα εισέλθουν σε μια κατάσταση που θα κυριαρχείται από την δυναμική «Εμείς» εναντίον «Αυτών», χρησιμοποιώντας τεχνικές προπαγάνδας και εξαπάτησης, οι οποίες θα γίνουν ακούσια πιστευτές από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας τους. Μακροπρόθεσμα, η δημοκρατία, ο ρόλος των θεσμών και των διαμεσολαβητικών οργάνων, καθώς και των δημοκρατικών εγγυήσεων θα υπονομευθούν.

Πιθανές Τροποποιήσεις. Ο/Η συντονιστής/τρια θα πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο να προσαρμόσει τον αριθμό των χρωμάτων ανάλογα με το ακροατήριό του/της.

Ενώ οι συμμετέχοντες/ουσες σχηματίζουν ομάδες, ο/η συντονιστής/τρια θα πρέπει να παρακολουθεί προσεκτικά τη μεταξύ τους δυναμική, παρατηρώντας κάθε ενδιαφέρουσα διαπίστωση:

- Πώς επικοινωνούν οι συμμετέχοντες/ουσες μεταξύ τους; Κοιτάζτε προσεκτικά αν για να υποδείξουν σε κάποιον/α να συμμετάσχει το κάνουν λέγοντάς του/της να συμμετάσχει ή να μην πάει σε άλλη ομάδα. Ίσως η άλλη ομάδα τον/την απορρίψει επίσης.
- Πώς συμπεριφέρεται ο/η μοναδικός/ή κόκκινος/η συμμετέχοντας/ουσα; Πώς αντιδρούν οι άλλες ομάδες σε αυτόν/αυτήν;
- Φαίνεται ικανοποιημένοι οι συμμετέχοντες/ουσες καθώς σχηματίζονται οι ομάδες; Μήπως εκφράζουν δυσaráεσκεια με την απόφαση κάποιων να παραμείνουν σε μια συγκεκριμένη ομάδα;

Εάν ο/η συντονιστής/τρια βλέπει ότι δεν δημιουργείται σαφής δυναμική διαχωρισμού και ότι οι συμμετέχοντες/ουσες δεν ακολουθούν τα χρώματά τους κατά το σχηματισμό ομάδων, θα πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο να επαναλάβει τη δραστηριότητα όσες φορές χρειάζεται για να εμφανιστεί αυτή η δυναμική.

Απολογισμός: Ζητήστε από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να σκεφτούν πώς ένιωθαν όταν μετακινούνταν. Μήπως έτυχε να αλλάξουν γνώμη; Γιατί; Ακολούθησαν αποκλειστικά το χρωματικό διαχωρισμό; Σε ποιο βαθμό τους έπεισαν οι άλλοι να ακολουθήσουν το διαχωρισμό με βάση τα χρώματα; Μήπως προσέλκυσαν εκείνους που πίστευαν ότι ανήκαν στην ίδια χρωματική κατηγορία;

Σχετικά αναγνώσματα/εξωτερικοί πόροι:

• <https://www.learntochange.eu/wp-content/uploads/2016/10/tasks-for-democracy.pdf>.

Παραρτήματα

Παράρτημα |

Μετάφραση κειμένου:

- Secularism: Εκκοσμίκευση
- Capable of destroying thousands of lives...: Ικανή να καταστρέψει χιλιάδες ζωές...
- Capable of destroying millions of souls: Ικανή να καταστρέψει εκατομμύρια ψυχές

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Anti-
RUMQUR

stiftung
digitale
chancen

CITIZENS
IN POWER

challedu
inclusion | games | education

Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο του συγγραφέα/των συγγραφέων, και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης